

УДК 37.018 : 316.422

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-144-155](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-144-155)

Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, тел.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0002-4190-1601>

Шахрай Валентина Михайлівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії інституційного виховання, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, тел.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0003-2433-0357>

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ І СІМ'Ї В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Анотація. У статті порушується проблема здійснення виховання дітей та учнівської молоді в епоху цифровізації.

Наголошено, що школа (заклад загальної середньої освіти) в умовах цифровізації залишається потужною соціальною інституцією, здатною бути для юного покоління провідником у різноманітні інформації та соціальних комунікацій. Школа має насамперед підходити до цифрових технологій як до засобу формування особистості, яка завдяки ним може зреалізувати свої здібності, розвинути творчий потенціал, навчитися здійснювати безпечну поведінку в соціальному та цифровому просторі, уникати різноманітних ризиків у власній життєдіяльності. Важливим завданням школи є виховання культури поведінки учнів в цифровому просторі. Така культура є якісним виміром діяльності дітей та учнівської молоді, яка здійснюється шляхом використання ними ресурсів та засобів Інтернету задля власного саморозвитку, розширення знань, налагодження різноманітної комунікації, самовираження, задоволення особистісних потреб та інтересів і базується на дотриманні суспільних норм і правил, цінностях свободи, відповідальності, поваги до думок та дій інших, безпеки (власної та інших людей).

Виокремлено виховні завдання, реалізація яких сприятиме зростанню юної особистості в умовах цифровізації: розвиток в учнів відповідальності і мотивації; спрямування школярів на дотримання правил гігієни користування кіберпростором; розвиток в учнів навичок орієнтування в інформації, уміння аналізувати, критично оцінювати отриману інформацію; створення ситуацій успіху для кожної дитини; розвиток у дітей вміння спілкуватися з іншими; залучення дітей до реальних справ, які вчать їх відповідальності, правил

людського співжиття; занурення дітей у творчу роботу; організація різноманітних видів діяльності школярів; установа суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів і учнів, утвердження між ними поваги та довіри.

Зазначено, що належна культура поведінки дітей і молоді в цифровому просторі значною мірою залежать від якості сімейного виховання, здатності батьків бачити можливості та ризики цифровізації життя дітей, бути важливими посередниками у взаємодії власної дитини з суб'єктами і об'єктами цифрового простору.

Ключові слова: цифровізація, виховання, школа, сім'я, діти, учнівська молодь, культура поведінки, цифрова компетентність, цифровий освітній простір, посередництво.

Kanishevska Liubov Viktorivna, Doctor of Sciences in Education, Professor, Deputy Director for Research and Experimental Work Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 04060, Kyiv, Str. Berlynskoho, 9, tel.: (044) 455-53-38, [https:// orcid.org/0000-0002-4190-1601](https://orcid.org/0000-0002-4190-1601)

Shakhrai Valentyna Mykhailivna, Doctor of Sciences in Education, Associate Professor, Head at the Laboratory of Institutional Education, Institute of Problems on Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 04060, Kyiv, Str. Berlynskoho, 9, tel.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0003-2433-0357>

FEATURES OF EDUCATION IN SCHOOL AND FAMILY UNDER THE CONDITION OF DIGITALIZATION

Abstract. The article raises the issue of education children and students in the digital age. It is emphasized that a school (an institution of general secondary education) under the context of digitalization is a powerful social institution that is able to be a leader for the younger generation in the diversity of information and social communications. The school should consider digital technologies as a means of formation of a personality who can realize their abilities, develop creative potential, learn how to behave safely in social and digital space, avoid various risks in their own lives. Education of the student's culture of behaviour of in the digital space as an important task of the school. The culture is a qualitative measure of the children and students' activities, which is carried out by using resources and means of the Internet for self-development, knowledge, communication, self-expression, personal needs and interests. Furthermore, it is based on social norms and rules, values of freedom, responsibility, respect for the thoughts and actions of others, security (own and other people).

There are educational tasks, which will promote growth of the young person in the conditions of digitalization, such as: development students' responsibility and motivation; students' orientation on the rules of hygiene in using cyberspace;

development students' skills in informational orientation, the ability to analyse, critically evaluate the received information; creation situations of success for each child; development of children's ability to communicate with others; children's involvement in real action that teach them responsibilities, rules of human coexistence; children's immersion in creative work; organization of various activities of for schoolchildren; establishing subject-subject interaction between teachers and students, establishing respect and trust between them.

It is noted that the proper children and youth's culture of behaviour in the digital space largely depends on the quality of family education, the parents' ability to understand the opportunities and risks of digitalization of children's lives, to be important mediators in their child's interaction with subjects and objects of digital space.

Keywords: digitalization, education, school, family, children, students, culture of behaviour, digital competence, digital educational space, mediation.

Постановка проблеми. Сучасне життя характеризується посиленням цифровізації. Цифровізацію (з англ. digitalization) визначають як впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо [10]. Цифровий світ, що повсякчас розширюється, різнобічно впливає на сучасну людину, змінюючи її погляди, цінності, поведінку. Цифрові технології приносять багато користі, розширюючи інформаційний багаж особистості, підвищуючи її здатність вирішувати багаточисельні життєві проблеми. Водночас їх використання, насамперед дітьми та учнівською молоддю, супроводжується багатьма ризиками, що гальмують повноцінний розвиток юної особистості (формується залежність дітей від гаджетів; діти та підлітки залучаються до життєво небезпечних практик; відбувається засмічування думки дітей непотрібною і шкідливою інформацією; нерідко діти та молодь надають перевагу віртуальному спілкуванню з іншими, що перешкоджає їхній належній соціалізації тощо). Це потребує зусиль школи і сім'ї щодо спрямування зростаючої особистості на правильне використання цифрових засобів, що має ґрунтуватися на цінностях свободи, відповідальності, поваги, творчості тощо. Тому актуальною педагогічною проблемою є з'ясування особливостей виховання дітей та учнівської молоді в цифрову добу в школі і сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність оволодіння громадянами цифрових компетентностей задля розвитку всіх сфер суспільного життя, зокрема освіти, належної соціалізації, навчальних і професійних досягнень відображена в Концепції розвитку цифрових компетентностей [5]. У проекті Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року акцентується увага на підвищенні рівня цифрових компетентностей учасників освітнього процесу [6]. Засади виховання підростаючого покоління в цифрову добу висвітлено в Концепції виховання дітей та молоді в умовах

цифрового простору [4]. Вплив цифрових технологій на становлення особистості, ризики цифровізації життя дітей та учнівської молоді відображено в працях Т. Бороненко, А. Вербицького, Г. Солдатової та ін. [1; 2; 9]. На доцільності проведення відповідної педагогічної роботи щодо безпечної поведінки дітей в цифровому середовищі наголошується в рекомендаціях МОН [8]. Важливими є розвідки науковців щодо необхідності формування у школярів в нинішній соціокультурній ситуації цінності життя, що стане підґрунтям безпечної взаємодії учнів з цифровими засобами (Л. Гончар, Л. Канішевська, Р. Малиношевський, В. Шахрай та ін.) [11]. Водночас в наукових та методичних працях не знайшли достатнього висвітлення особливості виховання, що має здійснюватися в школі та сім'ї в цифрову добу.

Мета статті – визначити специфіку виховання дітей та учнівської молоді в школі та сім'ї в умовах цифровізації, що сприятиме уникненню юними ризиків та допомагатиме їм у повноцінному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на глобальні зміни в отриманні дітьми та молоддю знань про навколишній світ, людину, способи життєдіяльності, школа (заклад загальної середньої освіти) залишається потужною соціальною інституцією, здатною бути для юного покоління провідником у величезному різноманітті інформації, соціальних комунікацій, побудові соціальних спільнот, що є опорою для особистісної безпеки, розвитку соціального досвіду та соціокультурного зростання юної особистості. Школа має для цього потужний високопрофесійний кадровий потенціал, належну матеріальну базу, глибокі освітянські традиції й підтримку держави та суспільства, зокрема батьків. Водночас умови всеосяжної цифровізації суспільства вимагають від школи набагато більшої гнучкості у виборі форм і методів навчання й виховання, поєднання у взаємодії педагогів і учнів форматів онлайн і офлайн, широкого використання соціальних мереж, персоналізацію навчання, комбінацію індивідуальної і групової роботи.

Усвідомлюючи значні можливості цифрових технологій в освітньому процесі, школа має насамперед підходити до них як до засобу формування особистості, яка завдяки таким технологіям може зреалізувати свої здібності, розвинути творчий потенціал, навчитися здійснювати безпечну поведінку в соціальному та цифровому просторі, визначати головні життєві орієнтири, уникати різноманітних ризиків у власній життєдіяльності, брати активну участь у соціальному та політичному житті суспільства.

Цифровий простір дає великі можливості для всебічного розвитку дітей та учнівської молоді, водночас створює ризики, що потребує виховання культури поведінки учнів в цифровому просторі. Уважаємо, що культура поведінки дітей шкільного віку в цифровому просторі – це якісний вимір діяльності дітей та учнівської молоді, яка здійснюється шляхом використання ними ресурсів та засобів Інтернету задля власного саморозвитку, розширення знань, налагодження різноманітної комунікації, самовираження, задоволення

особистісних потреб та інтересів і базується на дотриманні суспільних норм і правил, цінностях свободи, відповідальності, поваги до думок та дій інших, безпеки (власної та інших людей). Культура поведінки дітей та молоді в цифровому просторі передбачає розуміння ними різноманітних небезпек і загроз, що можуть виникати в процесі цифрової комунікації, та їхню здатність до попередження, уникання чи переборення таких небезпек і загроз.

В основі такої культури – цифрова компетентність школярів, формування якої стає необхідним завданням сучасного закладу загальної середньої освіти. Передусім має бути створений цифровий освітній простір школи як умова формування цифрової компетентності учнів, цифрової соціалізації школярів. Цифровий освітній простір – сукупність програмних і технічних засобів, освітнього контенту, необхідних для реалізації освітніх програм, у тому числі електронного навчання, дистанційних освітніх технологій, що забезпечують доступ до освітніх послуг і сервісів в електронному вигляді [1]. Метою створення цифрового освітнього простору є забезпечення рівних умов доступу до якісної освіти дітей незалежно від місця їх проживання, а також посилення можливостей традиційної школи завдяки сучасним цифровим технологіям. У цифрового освітнього простору школи є можливість вибудовувати індивідуальну траєкторію дитини, організувати персоналізоване навчання, більше часу приділити творчій роботі з дітьми, сприяти саморозвитку дітей. Цифрові сервіси і інструменти дозволяють вчителю зробити його роботу більш продуктивною і динамічною.

Провідним рушієм трансформації освітнього процесу в школі сьогодні є педагогічний працівник. Головна функція сучасного вчителя полягає не в тому, щоб застосовувати готові освітні інформаційно-комунікативні технології, використовувати новітні технічні засоби, а в тому, щоб взяти на себе роль наставників, які здатні бути ініціаторами, експериментаторами і впроваджувачами інновацій у тісному співробітництві з учнями. Вчитель має обов'язково мати знання про соціально-психологічні особливості цифрового покоління, розвиток уваги, мислення, пам'яті сучасних дітей і молоді.

Учитель повинен гнучко реагувати на сучасні інновації, засвоювати нові технології, вміти орієнтувати учнів в цифровому освітньому просторі, виховувати життєві цінності. Включення в освітнє середовище таких інструментів, як соціальні мережі, блоги, веб-сайти сприяє розвитку активності, ініціативності, творчості учнів, встановленню діалогу між учнями і дорослими, як в межах школи, так і поза її межами. Водночас навчання в школі включає не тільки передачу інформації, але і розвиток мислення, розвиток соціального інтелекту, підтримку психічного розвитку дитини. Тому важливим є поєднання традиційних і електронних форм взаємодії учнів і педагогів.

Використання цифрових технологій передбачає розуміння педагогами особливостей цифрового покоління школярів у засвоєнні знань: складність у сприйнятті великих текстів, формування кліпового мислення, звичка шукати

швидкі відповіді на будь-які питання в мережі Інтернет, що призводить до деградації критичного і аналітичного мислення, залежності від гаджетів, нездатності розпізнавати кіберзагрози.

Цифрова компетентність включає здатність і навички ефективно використовувати цифрові технології у повсякденному житті, навички критичної оцінки цифрових технологій, мотивацію до продуктивного їх використання, технічні навички. Для цього потрібно озброювати учнів не тільки знаннями і вміннями, а й розвивати здатність постійно змінюватися, оцінювати соціальний і віртуальний світ з позицій моралі, добра і зла, брати на себе відповідальність за свої дії у цифровому просторі. Проникнення Інтернету в різні сфери життєдіяльності людини вимагає підготовки учнів до розумної і безпечної поведінки в цих сферах. Це, зокрема, такі сфери: інформаційна сфера (створення, пошук, відбір, критична оцінка контенту); сфера комунікації (створення, розвиток, підтримка відносин, самопрезентація); сфера споживання (використання Інтернету з метою споживання певної продукції: замовлення, послуги, покупки); техносфера (володіння комп'ютером і програмовим забезпеченням, дотримання технічної безпеки) [9, С.19-20].

В умовах цифрового освітнього простору важливо приділяти належну увагу вихованню школярів, зокрема вихованню культури поведінки дітей і учнівської молоді, засвоєнню ними моральних, естетичних, пізнавальних цінностей. Виокремлюємо ті виховні завдання, реалізація яких сприятиме зростанню юної особистості, опираючись на ефективне застосування нею цифрових технологій та, водночас, здатності учня уникати небезпечної залежності від них.

1. *Виховання в учнів відповідальності і мотивації.* Усвідомлюючи зміни в сучасному світі як перехід від небезпеки до ризику, необхідно формувати у дітей насамперед соціально відповідальне ставлення до своєї діяльності в Інтернеті. Відповідальність включає компетенції з онлайн-безпеки, зокрема під час комунікації і при використанні інформації з Інтернету. Необхідним є розвиток мотивації школярів, спрямованої на формування усвідомленої потреби в цифровій компетентності, що дає можливість дітям удосконалити свою життєдіяльність в сучасному світі, уникнувши при цьому різноманітних ризиків.

2. *Спрямування школярів на дотримання правил гігієни користування кіберпростором* (світом цифрової та електронної комунікації). Кіберпростір часто супроводжується інформаційним забрудненням, інформаційним стресом, призводячи до втоми дітей, зниження фізичних функцій організму, змін в головному мозку, тим самим змінюючи свідомість дітей та молоді. У підлітковому віці комп'ютери і гаджети несуть небезпеку виникнення інтернет-залежності, що є серйозним психологічним порушенням.

3. *Розвиток в учнів навичок орієнтування в інформації*, уміння аналізувати, критично оцінювати, структурувати отриману інформацію, тому

що ці навички найчастіше відсутні у сучасних дітей, які вкрай довірливо ставляться до інформації, отриманої в Інтернеті.

4. *Створення ситуацій успіху для кожної дитини.* Слід констатувати, що доступність інформації про приватне життя публічних («зірок», молодіжних кумирів й ін.) і не тільки публічних персон, представленої в постах в Мережі, є чинником, що провокує моральну стагнацію дітей. Чужа успішність породжує постійне депресивне незадоволення своїм життям, латентну заздрість, бажання наслідувати тощо. Тривале перебування в подібному стані призводить до фрустрації і неврозів, появи завищених вимог до навколишніх, орієнтації на досягнення короткотермінових цілей.

5. *Розвиток у дітей вміння спілкуватися з іншими.* Незважаючи на те, що діти перебувають у постійному спілкуванні (багато підлітків отримують понад 200 повідомлень в день), їхнє реальне і справжнє спілкування скорочується за часом і примітивізується за змістом. Спілкування багато в чому перетворюється в обмін візуальною інформацією – фото і відео, часто в форматі Селфі. Для багатьох представників «цифрового покоління» характерними є егоцентричність, невміння дружити, відсутність альтруїзму та емпатії навіть до близьких людей, екстернальний локус контролю.

6. *Залучення дітей до реальних справ,* які вчать їх відповідальності, правил людського співжиття. Інтернет дозволяє своїм користувачам зберігати анонімність, і в результаті підлітки отримують можливість жити в Мережі чужим життям. Виникає небезпека формування роздвоєної особистості, яка часто не може відрізнити реальність і віртуальність, що призводить до негативних наслідків у формуванні особистості і її комунікації з соціумом, нездатності до самооцінки своїх вчинків.

7. *Занурення дітей у творчу роботу.* Необхідно звертати особливу увагу на залучення дитини до виконання творчих завдань, до різноманітної творчої діяльності художньо-естетичного, технічного напрямів. Дитині тепер немає необхідності розвивати свою уяву, адже комп'ютерна індустрія пропонує їй вже готові форми і яскраві образи. Це негативно впливає на розвиток особистості, оскільки знижується власна фантазія, уява, творче мислення.

8. *Організація різноманітних видів діяльності школярів.* Ситуація розповсюдженої залежності юного покоління від Інтернету, включеності дітей і молоді в комунікацію, що несе загрози, негативний вплив цифрового простору на активність, самостійність, креативність учнів вимагає більш ефективної виховної роботи, що має пропонувати дітям альтернативні форми навчальної і, перш за все, дозвільної діяльності, залучення їх до спорту, творчості, реалізації соціально орієнтованих проєктів.

9. *Установлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів і учнів,* утвердження між ними поваги та довіри, формування в учнів позитивної Я-концепції, віри в свої можливості, успішність та унікальність. Агресія учнів в цифровому просторі відбувається нерідко як їхня реакція на власну занижену

самооцінку, тривогу, що підштовхує до агресивного самоствердження шляхом приниження інших. Жертвами агресії також часто стають діти, що невпевнені в своїх можливостях, обділені увагою та турботою, мають вузьке коло міжособистісного спілкування.

Педагогічна спільнота повинна прийти до розуміння, що цифрові технології не панацея від усіх проблем сучасної освіти, а всього лише один з інструментів, який допомагає в досягненні більш високих педагогічних цілей. Захистити дитину від негативного впливу цифрових технологій може реалізація освітнього процесу, побудованого на таких цінностях: людська особистість, жива комунікація, свобода і відповідальність, пізнання і безпека.

Слід наголосити, що належна культура поведінки дітей і молоді в цифровому просторі, оволодіння ними цифровою компетентністю значною мірою залежать від якості сімейного виховання, здатності батьків бачити можливості та ризики цифровізації життя дітей, готовності здійснювати активну взаємодію з дітьми для забезпечення їхньої безпеки в цифровому просторі та розвитку їхніх здібностей, для підвищення інтелектуальних можливостей, сприяння позитивній соціалізації дітей. Необхідно зазначити, що сімейне виховання сьогодення не є достатньо ефективним, адже педагогічна культура значної частини сучасних батьків доволі низька, що нерідко призводить до дисгармонії у батьківсько-дитячих взаєминах [12].

Ефективність сучасного сімейного виховання ускладнюється ще й тим, що в цифрову епоху з'являється багато нових каналів отримання інформації (насамперед Інтернет), що успішно конкурують з авторитетом сім'ї і вимагають пошуку способів і засобів оптимізації сімейного виховання, переборення батьками застарілого у вихованні дітей принципу «рівності – нерівності», тобто відкидання авторитарних методів виховання і більш швидкий перехід до демократичних.

Зважаючи на значний вплив на дітей цифрових засобів комунікації, постає необхідність вироблення батьками здатності бачити можливості та ризики цифровізації життя дітей, готовності здійснювати активну взаємодію з дітьми для забезпечення їхньої безпеки в цифровому просторі та розвитку їхніх здібностей, для підвищення інтелектуальних можливостей, сприяння позитивній соціалізації дітей.

Вкрай гострою є потреба в розвитку цифрової компетентності батьків як складника їхньої педагогічної культури, що передбачає як належний технічний рівень користування батьками комп'ютерною технікою, Інтернетом, так і відповідні їхні знання про інформаційно-комунікаційні технології і використання освітніх платформ, налагодження партнерської взаємодії із закладами освіти щодо удосконалення власних цифрових знань і вмій та узгодження дій з педагогами у вихованні дітей.

Цифровізація всіх сфер життя доволі ускладнює взаємини батьків і дітей. Надмірний обсяг інформації на фоні зниження довіри до життєвого досвіду

батьків і пов'язаної з цим нестачі позитивних емоцій і емоційних контактів в сім'ї призводять до порушень в розвитку дитячої нервової системи. Одвічний конфлікт «батьків і дітей» в наш час посилюється, тому що Інтернет дає багато відповідей на питання юної особистості, а отже, знижується авторитет батьків в очах дитини і, одночасно з цим, збільшується психологічна дистанція між ними. Тому батькам слід насамперед зосереджувати зусилля на підвищенні батьківського авторитету, який має полягати як в цифровій грамотності, так і в здатності батька і матері налагоджувати тісний психологічний контакт з власними дітьми, розуміти їхні потреби та інтереси, поважати їх гідність, незалежність, самовираження.

Батьки в умовах постійно зростаючої цифровізації мають бути важливими посередниками у взаємодії власної дитини з суб'єктами і об'єктами цифрового простору. Онлайн-посередництво – практика батьків або інших значимих дорослих, спрямована на те, щоб максимізувати можливості і мінімізувати ризики й шкоду при використанні Інтернету [7, С. 67]. В онлайн-посередницькій діяльності батьків можна виділити два основні напрями.

1. *Активне посередництво* – спільна робота батьків і дітей в Мережі й пояснення того, що є добрим, а що є поганим в Інтернеті, бесіди з дітьми про можливості використання Інтернету. Активне посередництво є найбільш бажаним видом онлайн-посередницької діяльності (за умови, що батьки володіють вищими цифровими навичками, ніж діти), адже батьки таким чином допомагають дітям краще зрозуміти, як працює Інтернет, готують їх для інтерпретації і обробки медіаконтенту, уникнення небезпечних ситуацій в Мережі. Батькам слід усвідомити, що використання активного посередництва має бути зосереджене не тільки на заохоченні дітей до безпечного використання Інтернету, а й на стимулюванні дітей до вивчення і застосування тих широких можливостей, які пропонує Інтернет. Тому доцільними будуть спільні пошуки батьків і дітей в Інтернеті цікавої інформації з певних проблем, творчі заняття (створення малюнків, колажів, підготовка фото і музичних матеріалів для розміщення в соціальних мережах тощо).

2. *Обмежувальне посередництво* – встановлення для дітей правил використання Інтернету (обмеження доступу, тривалості, виконання певних дій), використання технологічних засобів спостереження за тим, як діти використовують Інтернет (наприклад, програми батьківського контролю). Обмежувальне посередництво є доволі ефективним для зниження ризиків, що зустрічають дитину в Мережі. Однак батьки мають розуміти, що ця стратегія має суттєвий недолік: діти, яких обмежують в користуванні цифровими технологіями, мають, зазвичай, більш низькі навички роботи з ними. Такі діти є менш підготовленими для вирішення різноманітних проблем, що виникають в Інтернеті. Тому батькам доцільно поєднувати обмежувальне посередництво з активним, пояснювати дітям причину певних заборон, поступово переходити до скорочення обмежень, коли дитина набуває досвіду безпечної діяльності в цифровому просторі.

Уважаємо, що сімейне виховання в цифрову добу має бути потужним засобом соціокультурного зростання юної особистості, що спрямовує дітей на досягнення ними повноти і безпеки життя [3]. Для цього батькам слід підвищувати свою педагогічну та загальну культуру, оволодівати цифровою компетентністю, працювати над зростанням батьківського авторитету, бачити в своїх дітях суб'єктів батьківсько-дитячої взаємодії, разом з дітьми вчитися жити і творити в умовах цифрового простору, який буде постійно ускладнюватися.

Висновки. Епоха цифровізації висуває необхідність посилення виховних зусиль школи і сім'ї. Школа має насамперед підходити до цифрових технологій як до засобу формування особистості, яка зможе, за допомогою цифрових засобів, зреалізувати свої здібності, розвинути творчий потенціал. Важливим завданням школи є виховання культури поведінки учнів в цифровому просторі, що передбачає використання школярами ресурсів та засобів Інтернету задля власного саморозвитку, розширення знань, налагодження різноманітної комунікації, самовираження, задоволення особистісних потреб та інтересів. Така культура базується на дотриманні суспільних норм і цінностей (свободи, відповідальності, поваги до думок та дій інших, безпеки тощо).

Зростанню юної особистості в умовах цифровізації сприятиме реалізація виховних завдань: розвиток в учнів відповідальності і мотивації; спрямування школярів на дотримання правил гігієни користування кіберпростором; розвиток в учнів навичок орієнтування в інформації, уміння аналізувати, критично оцінювати отриману інформацію; створення ситуацій успіху для кожної дитини; розвиток у дітей вміння спілкуватися з іншими; залучення дітей до реальних справ, які вчать їх відповідальності, правил людського співжиття; занурення дітей у творчу роботу; організація різноманітних видів діяльності школярів; установлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів і учнів, утвердження між ними поваги та довіри.

Належна культура поведінки дітей і молоді в цифровому просторі значною мірою залежать від якості сімейного виховання, здатності батьків усвідомлювати можливості та ризики цифровізації життя дітей, їх спроможності бути важливими посередниками у взаємодії власної дитини з суб'єктами і об'єктами цифрового простору.

Переконані, що в умовах цифровізації вкрай необхідними є здійснення гуманістичного, особистісно орієнтованого виховання, що враховує потреби і потенціал кожної дитини, та налагодження партнерської взаємодії школи і сім'ї. Це стане основою для безпечної поведінки дітей та учнівської молоді в цифровому просторі, використання цифрових засобів для саморозвитку, налагодження конструктивної комунікації в соціумі.

Література:

1. Бороненко Т.А., Федотова В.С. Цифровая образовательная среда школы как основа формирования цифровой грамотности школьников. *Педагогика информатики* : электронный науч.-методич. журнал. 2021. №1. С. 1-17. URL: [Http://pcs.bsu.by/2021_1/2ru.pdf](http://pcs.bsu.by/2021_1/2ru.pdf)

2. Вербицкий А.А. Цифровое обучение: проблемы, риски и перспективы. *Homo Cyberus* : электронный научно-публицистический журнал. 2019. №1(6). URL: : http://journal.homocyberus.ru/Verbitskiy_AA_1_2019
3. Життя підлітка як цінність: поради вчителям та батькам : методичні рекомендації / Шахрай В.М. (ред.), Алексеєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Роговець О.В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 100 с.
4. Концепція виховання дітей та молоді в умовах цифрового простору / Національна академія педагогічних наук України. 2021. 52 с. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontsepsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostoru.pdf>
5. Концепція розвитку цифрових компетентностей : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text>
6. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року : проект. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorennia>
7. Меньше ограничивать и больше объяснять. *Дети в информационном обществе*. 2020. № 1(32). С. 65-74. URL: <http://detionline.com/journal/numbers/32/>
8. Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі : додаток до листа МОН від 10.03.2021 р. № 1/9-128 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-neobhidnosti-provedennya-dodatkovih-profilaktichnih-zahodiv-v-seredovishi-ditey-ta-pidvishennya-obiznanosti-batkiv>
9. Солдатова Г., Зотова Е., Лебешева М., Шляпников В. Интернет: возможности, компетенции, безопасность. Методическое пособие для работников системы общего образования. М.: Google, 2013. 165 с.
10. Хлебінська О. І. Теоретичні підходи до цифровізації та цифрової трансформації. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22 квітня 2021 року. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського 2021. С. 114-115.
11. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири : монографія / Шахрай В.М. (ред.), Алексеєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Малиношевський Р. В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 136 с.
12. Шахрай В.М. Сімейне виховання в умовах цифровізації. *Актуальні дослідження в соціальній сфері* : матеріали вісімнадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2021 р.) / гол. ред. В. В. Корнешук. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2021. С. 71-73.

References:

1. Boronenko T. A., & Fedotova V.S. (2021). TSifrovaya obrazovatel'naya sreda shkolyi kak osnova formirovaniya tsifrovoy gramotnosti shkolnikov [Digital educational environment of school as a basis for the formation of schoolchildren's digital literacy]. *Pedagogika informatiki : elektronnyy nauch.-metodich. Jurnal - 1*, 1-17. URL: http://pcs.bsu.by/2021_1/2ru.pdf [in Russian].
2. Verbitskiy A. A. (2019). TSifrovoe obuchenie: problemyi, riski i perspektivy. [Digital learning: Problems, risks and prospects.]. *Homo Cyberus* : elektronnyy nauchno-publitsisticheskiy jurnal - №1(6). URL: : http://journal.homocyberus.ru/Verbitskiy_AA_1_2019 [in Russian].
3. Shakhrai V.M. (ed.), Aliksieienko T.F., Honchar L.V., Kanishevskaya L.V., & Rohovets O.V. (2019). *Zhyttia pidlitka yak tsinnist: porady vchyteliyam ta batkam : metodychni rekomendatsii* [Adolescent life as a value: Advice for teachers and parents: methodological recommendation]. Кропивницький: Імекс-ЛТД [in Ukrainian].
4. Kontsepsiia vykhovannia ditei ta molodi v umovakh tsyfrovoho prostoru [The concept of education of children and youth in the digital space].(2021). / Natsionalna akademiia

pedagogichnykh nauk Ukrainy. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontsepsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf> [in Ukrainian].

5. Kontsepsiia rozvytku tsyfrovyykh kompetentnosti : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 bereznia 2021 r. № 167-r. [The concept of development of digital competencies]. (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> [in Ukrainian].

6. Kontsepsiia tsyfrovoy transformatsii osvity i nauky na period do 2026 roku : proekt [The concept of digital transformation of education and science for the period up to 2026]. (2021). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformatsiyi-osviti-i-nauki-mon-zaproschuyedo-gromadskogo-obgovorennia> [in Ukrainian].

7. Menshe ogranichivat i bolshe obyiasnyat [Restrict less and explain more]. (2020). *Deti v informatsionnom obschestve - 1(32)*, 65-74. URL: <http://detionline.com/journal/numbers/32/> [in Russian].

8. Rekomendatsii dlia provedennia dodatkovyykh profilaktychnyykh zakhodiv zakladamy osvity sered ditei ta informuvannia batkiv shchodo kompetentnosti bezpechnoi povedinky v tsyfrovomu seredovyschi : dodatok do lysta MON vid 10.03.2021 r. № 1/9-128 [Recommendations for additional preventive measures by educational institutions among children and informing parents about the competencies of safe behaviour in the digital environment]. (2021). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-neobhidnosti-provedennya-dodatkovih-profilaktichnih-zahodiv-v-seredovishi-ditej-ta-pidvishennya-obiznanosti-batkiv> [in Ukrainian].

9. Soldatova G., Zotova E., Lebesheva M., & SHlyapnikov V. (2013). *Internet: vozmojnosti, kompetentsii, bezopasnost*. Metodicheskoe posobie dlya rabotnikov sistemyi obshchego obrazovaniya [Internet: Opportunities, competencies, security. Methodological manual for personnel of a system of general education]. M. : Google [in Russian].

10. Khlebynska O. I. (2021). Teoretychni pidkhody do tsyfrovizatsii ta tsyfrovoy transformatsii [Theoretical approaches to digitization and digital transformation]. *Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy: zbirnyk tez dopovidei II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Kyiv, 22 kvitnia 2021 roku. (pp. 114-115). Kyiv : KPI im. Ihoria Sikorskoho [in Ukrainian].

11. Shakhrai V.M. (ed.), Aliksieienko T. F., Honchar L. V., Kanishevskaya L. V., & Malynoshchynskyi R. V. (2019). *Tsinnist zhyttia pidlitka: svitohliadni oriientyry : monohrafiia* [The value of adolescent life: Worldviews: monograph]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].

12. Shakhrai V.M. (2021). Simeine vykhovannia v umovakh tsyfrovizatsii [Family education under the condition of digitalization]. *Aktualni doslidzhennia v sotsialnii sferi : materialy visimnadtsiatoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Odesa, 17 lystopada 2021 r.) (pp. 71-73). Odesa: FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].